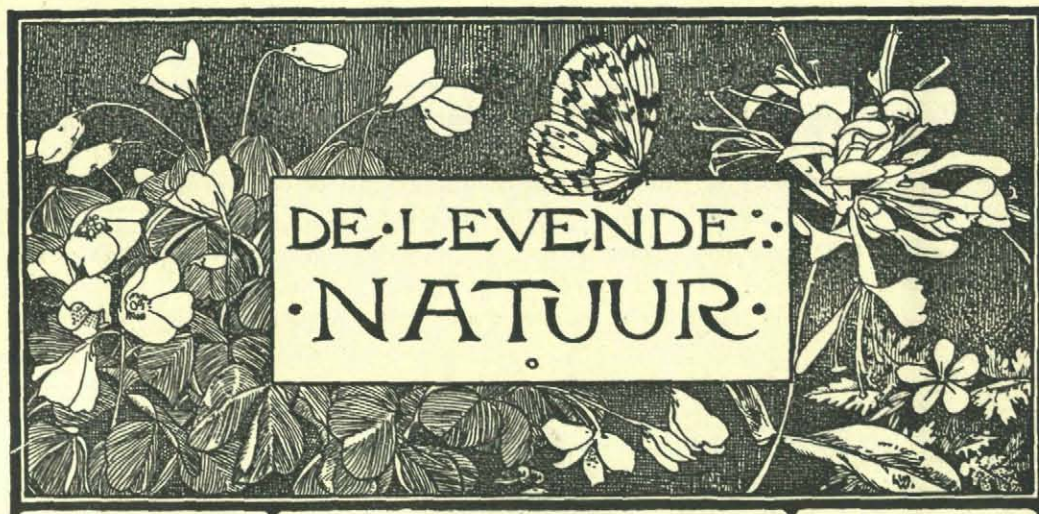

I OCTOBER 1924.

AFLEVERING 6.

NADruk VERBODEN.

Opgericht door E. HEIMANS, J. JASPERS Jr. en Dr. JAC. P. THIJSSE.

REDACTIE:

J. HEIMANS, AMSTERDAM.

Dr. JAC. P. THIJSSE, BLOEMENDAAL

ADRES DER REDACTIE:

Dr. JAC. P. THIJSSE, BLOEMENDAAL.

UITGAVE VAN:

W. VERSLUYS TE AMSTERDAM

ADMINISTRATIE:

2e OOSTERPARKSTRAAT 223, AMSTERDAM

PRIJS PER JAAR f 6.50.

ALWEER DE ST. PIETERSBERG.

WIJ kennen het verhaal van den Romeinschen Senator, die het noodig vond bij elke gelegenheid te beweren, dat Carthago verwoest moest worden. Zoo dienen wij, natuurliefhebbers, bij elke gelegenheid op te merken, dat de St. Pietersberg behouden hoort te worden. Natuurlijk moeten we dat niet alleen beweren, we moeten ook het onze doen: leden werven voor „Natuurmonumenten” en het idee van natuurbescherming maken tot een in ieders besef noodzakelijk iets.

Nu is het met het behoud van den St. Pietersberg wonderlijk gesteld. Toen het bekend werd, dat de berg vermalen zou worden tot cement, liep iedereen te hoop. Adressen en verzoekschriften werden opgesteld, moties werden aangenomen, de dagbladen schreven er over, ons tijdschrift kwam met een apart nummer. Ten slotte verluidde het, dat een wetsontwerp tot behoud van den berg gereed lag.

Intusschen is de belangstelling heel wat bekoeld. Men hoort nergens meer van en de berg wordt elken dag een stuk kleiner. Wel gaat het niet vlug: ik hoorde spreken van 100 jaar, die met het afgraven nog wel heen kunnen gaan. Doch met dat al zijn we onzen St. Pietersberg kwijt. Wel weet ik, dat het bestuur van „Na-

tuurmonumenten" nog onlangs het terrein bezocht en dus stellig diligentis. Maar bij het groote publiek is de zaak al lang „question brulante”-af en naar den doofpot verwezen.

Zelfs hoorde ik al betwijfelen, of de St. Pietersberg als natuurmonument wel de moeite loont. Voor geologen om te beginnen, hebben de verse profielen, die daar dagelijks te zien komen, veel bekoring. Fossielen te-over vallen daar te bikken en het eenige bezwaar is, dat de berg aan overmaat van verse profielen net zoo zeker ten onder gaat als een boterletter op Sinterklaasavond.

Mag ik hier nog eens uiteen zetten, wat de plantengeograaf vooral betreurt bij deze mergeexploitatie. Waarnemingen, eind Juli gedaan tijdens de laatste studie-excursie van de Nederl. Botanische vereeniging en nog een paar omzwervingen kort daarna leverden met vondsten van vroeger het noodige materiaal hiertoe.

Waarom is de St. Pietersberg zoo interessant? Er groeien heel wat zeldzame en z.z.z.-planten. Nu is de waarde van zulk een aanprijzing meest vrij twijfelachtig. De zeldzaamheid zit toch eigenlijk voornamelijk in de opmerkingsgave van de menschen. Bij voldoende naspeuren blijken die vondsten ook elders wel voor te komen. Echter, de zeldzaamheden van den St. Pietersberg zijn voor het grootste deel niet elders in ons land te treffen. Het zijn voor het meerendeel planten, die we alleen talrijker kunnen vinden Z.O.-waarts

Fig. 1. Excursie van de Botanische Vereeniging op den St. Pietersberg. Van links naar rechts de HH. Kloos, Jansen, Dr. Brandt, Uittien, Heimans en Florschütz. Op den voorgrond het smalspoor van de cementontginning met de daarmee ingedrongen akkeronkruiden: distels, melkdistels, zuring.
30-VII-1924. Foto SLOFF. (1018)

Duitschland in. Daar moeten wij ze zoeken op de hellingen der „zonnige heuvels”, die o.a. zoo mooi voorkomen in het Kyffhäuser gebergte.

Dit lijkt vreemd: de steile rotswanden, die men van den St. Pietersberg kent in het Maasdal te vergelijken met heuvelhellingen, maar dat is schijn. Als men de eigenaardige plantenformaties van den berg wil leeren kennen, moet men eerst kennis gaan maken met het Belgische deel boven het plaatsje Lanaye. Ge kunt daar van Eysden uit komen door over te varen met het voetveer. Doch mooier nog is er de wandeling heen te maken door het Jekerdal, die wijlen E. Heimans in de Groene Amsterdammer van 1914 heeft beschreven (overgedrukt in De Levende Natuur Jg. 28 blz. 35—46).

Ge vindt daar een grasglooiing, die onder een hoek van $\pm 35^\circ$ naar het Maasdal afhelt. Hier en daar wijkt de toplijn even achteruit: daar komt een zeer ondiepe geul naar omlaag; een erosiegeul wellicht, die den grond wat heeft weggeschoven

en u zoo laat zien, dat krijt vlak onder de oppervlakte zit. Dit is een duidelijke „zonnige heuvel”. Als ge er tegen den avond naar boven klimt, zult ge merken, dat de grond warm is, meer bodemwarmte heeft dan elders in den regel voorkomt. Zorgvuldige temperatuurmetingen gedurende een heel jaar zouden dat nader bewijzen; maar nu is al het resultaat wel te merken. Het hellingpuin (grind, verspoelde löss, verweerd krijt) dat den onderliggenden krijtbodem dekt, wordt hier zoo door de zon beschenen, dat de grond zeer sterk uitdroogt. Planten, die wat meer vocht moeten hebben, zooals houtgewas, kunnen hier niet groeien, slechts steppenachtige

kruiden treden op en wel in gullen overvloed. Het zijn bovendien voornamelijk soorten, die wel wat kalk kunnen verdragen. Het zeldzame zonneroosje (*Helianthemum chamaecistus*) bloeide nog volop met zeer veel gamander (*Teucrium chamaedrys*), knikkende silene (*Silene nutans*), kleine pimpernel (*Poterium Sanguisorba*), wondklaver (*Anthyllis Vulneraria*), drie soorten toorts (*Verbascum Lychnitis*, *nigrum* en *thapsiforme*), marjolein (*Origanum vulgare*), bergsteenthijm (*Calamintha officinalis*), borstelkrans (*Chinopodium vulgare*) en bruinroode wespensorchis (*Epipactis atropurpurea*). Dan viel op een enkel dwergexemplaar van de jeneverbes (*Juniperus communis*). Het gedoornd stalkruid groeide er in een vorm met zeer weinig blad en heel veel bloem. Ik meende ook het blauwgras (*Sesleria coerulea*) te herkennen, maar het was al te lang uitgebloeid voor zekere determinatie.

Fig. 3. Helling boven Lanaye.

7-VIII-1924.

Foto SLOFF. (1046)

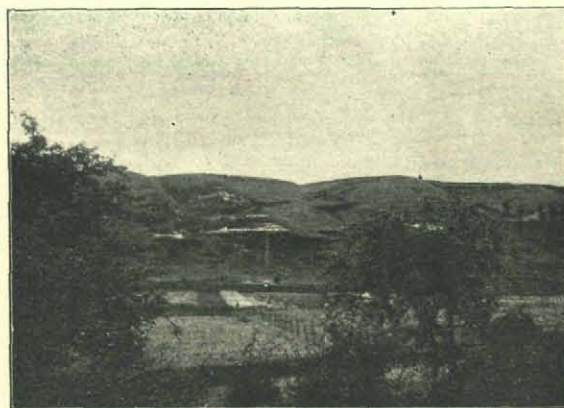

Fig. 2. Glooiingen bij Lanaye, gezien van de kade van het kanaal.

31-VII-1924.

Foto SLOFF. (1028)

Hoogerop tegen de glooiing ontbreekt de krijt-ondergrond; daar wordt de helling ook iets minder: niet meer $\pm 35^\circ$, maar $\pm 25^\circ$. Het valt op, dat de krijtplanten, zooals *Poterium*, *Helianthemum*, en de gamander verminderen, terwijl *Thymus*

serpyllum glaber, Centaurea, Agrostis alba e. d. planten talrijker worden. We krijgen daar een gewone grindhelling met brem, die boven op het hoogterras van den berg bekroond wordt met een wilgenaanplanting.

Fig. 4. Krijtband met vuursteenlagen in de helling boven Lanaye.

7-VIII-1924.

Foto SLOFF. (1047)

Wanneer we nu de flora van de benedenhelling vergelijken met die van de duitsche „zonnige heuvels”, dan doet deze eigenlijk nog maar heel poovertjes aan. Zie maar eens wat al fraais U in de 17e jaargang van De Levende Natuur genoemd wordt van de hellingen langs het Kyffhäuser gebergte. De daar besproken en deels afgebeelde Stipa, Anemone Pulsatilla, Adonis vernalis, Alyssum montanum, Nonnea pullae ontbreken hier volkomen,

maar die komen eigenlijk ook niet veel westelijker dan de Kyffhäuser voor. Dat zijn planten, die eigenlijk op de steppen in Oost-Europa thuis hooren: pontische planten. Waar die nog op de zonnige heuvels voorkomen, kan men eigenlijk van „Pontische Hügel” spreken. Die vinden we in onze streken nu eenmaal niet. Wel draagt de St. Pietersberg een der voorposten van de plantengemeenschap der zonnige heuvels, zij het dan niet zoo typisch als er in Duitschland te vinden zijn. Aard van den bodem, helling, richting ten opzichte van het invallende zonlicht maken dat hier mogelijk. Terecht neemt Massart in zijn „Pour la Protection de la

Fig. 5. Zonnige heuvel in het Kyffhäusergebergte.

1912.

Foto J. HEIMANS.

Nature en Belgique" in de lijst van „Réserves à créer" deze hellingen dan ook op.

Waarom nu zoo uitvoerig over dit buiten ons land gelegen stuk St. Pietersberg? Omdat het terrein noordwaarts anders wordt. Van Lanaye tot ongeveer halverwege Petit Lanaye vinden we deze hellingen. Ten noorden van de groote fabriek daar in aanbouw begint een boschglooiing. Nog bezuiden Petit Lanaye volgen steile rotskanten met duidelijke vuursteenbanden, terwijl in de

hoogte de boschglooiing zich voortzet. Ook benoorden de grens vinden we nog ditzelfde. Natuurlijke bergwanden zijn die steilkanten niet. Men heeft den onderkant van de vroegere glooiing wat afgegraven ten behoeve van kanaal en weg en daar is gebruik van gemaakt voor het zetten van heel wat huisjes. Dat zal een goede honderd jaar geleden gebeurd zijn.

Halverwege de grens en het grenskantoor is de bergwand niet meer zoo steil, maar toch te bezwaarlijk te beklimmen voor een botanist die zich nog niet voor bergtoeren heeft kunnen oefenen.

Tusschen grenskantoor en Slavante volgen dan de hellingen, die voor de plantenziekeners steeds eldorado zijn geweest. Aan de westzijde van den weg langs het kanaal komt eerst een groententuintje. Dan volgt een steilkant van een paar meter waarboven een plateautje dat ook nog al eens voor groententeelt wordt benut. Tal van oude gangen komen hier uit in den steilkant. Boven deze komt een reeks van kleinere plateautjes en

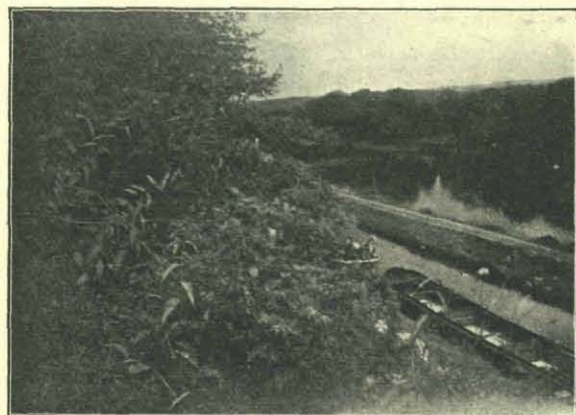

Fig. 7. Engbloem en jeneverbes op een plateautje $\pm$ 40 M. boven de Maas.

6-VIII-1924.

Foto SLOFF. (1040)

dan een boschhelling. Ge begrijpt, dat dit geen natuurlijke wand is. Dr. Jongmans te Heerlen was zoo vriendelijk mede te deelen, dat hij prenten kende, geteekend voor den aanleg van het kanaal, waar een zuivere glooiing op voorkwam; juist

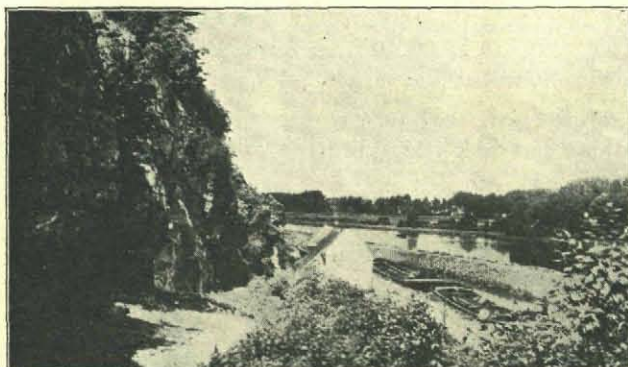

Fig. 6. Groententuin op een plateautje langs den St. Pietersberg vlak bezuiden de „Roode Haan". Vuursteenbanden in den krijtwand. Op den dijk tusschen het kanaal (met schepen) en de Maas groot hoeblad.

6-VIII-1924.

Foto SLOFF. (1041)

als nu nog bij Lanaye. Nu zal het bovenste deel met de kleine plateautjes wel niet zoo ver zijn achteruit gebracht. Maar toch, een aardrijkskundig zuiver beeld geeft de tegenwoordige toestand niet. Doch met dat al, zooals het nu is, zijn de interessante planten die Du noulin in 1868 noemde, bewaard gebleven terwijl er sedert nog heel wat gevonden zijn. Hier op het verweerde krijt, soms min of meer door afgestort grind e.d. bedekt, moeten we voornamelijk de typische St. Pietersberg-planten zoeken. De flora van de hellingen bij Lanaye vinden we hier met stukjes en beetjes volkomen terug. Bovendien nog een aantal andere soorten, die ik bij Lanaye misschien over het hoofd zag, zooals de engbloem (*Vincetoxicum officinale*), het duifkruid (*Scabiosa Columbaria*). Hier bloeien in het voorjaar ook de zeldzaamste orchideeën, als tenminste het houtgewas, dat er om en tusschen groeit van tijd tot tijd wordt gekapt.

Komen we nu ten Noorden van Lichtenberg, dan vinden we daar den ondergrond overal bedekt met grind: zuivere grindhellingen met weinig eigenaardige flora treden te voorschijn tusschen de bouwlanden. En aan den westkant van den berg, de zijde van het Jeker-dal is het eigenlijk net zoo. Wel vinden we op een enkel punt een der eigenaardige planten, zooals het blauwgras, het zonneroosje. Maar van een overvloedige vegetatie is geen sprake.

Hoe moeten we nu deze plantenverspreiding verklaren? Dat is in den vorigen jaargang van dit tijdschrift al uiteengezet door onzen redacteur, den heer J. Heimans (Jg. 28 blz. 46—49). Van de meeste bovengenoemde planten ligt het hoofdverspreidingsgebied zuidoostwaarts. Na den ijstijd, toen ons land voor de meeste planten wel onbewoonbaar was geweest, vormden de hellingen van het Maasdal waarschijnlijk een geschikte groeiplaats, waarlangs de soort zich gaandeweg noordwaarts kon verspreiden.

Verder noordelijk dan de St. Pietersberg konden de meeste soorten niet komen, daar ontbrak de kalk in den ondergrond, die den bodem droog en warm doet zijn. De bodem-omstandigheden maakten het hier voor zonneroosjes e.d. ongunstige klimaat plaatselijk beter. Dat ging hier, aan de oostzijde van den St. Pietersberg. Aan de overzijde van het Maasdal, ten opzichte van de zon veel ongunstiger gelegen, treffen we wel tegen de hellingen een aantal zuidelijke planten, die meer schaduw verdragen. De engbloem (*Vincetoxicum*), ook van Gronsveld bekend, bleek ons dit jaar bij St. Geertruid eveneens voor te komen. Heel wat Orchideeën vinden we ook elders in Zuid Limburg op de glooiingen der beekdalen, vooral als het hout een jaar te voren wat werd gedund. Doch zoo zeer heeft de St. Pietersberg zijn eigen flora, dat een botanische excursie naar Zuid-Limburg niet af is, als hier geen bezoek wordt gebracht.

Het achteruitbrengen van den voet van den berg heeft de planten niet verdreven, ze alleen opgedrongen op de plateautjes. Is daarbij ook de houtgroei vermeerderd of was die er al door andere oorzaken? Houtgewas kan alleen op zonnige heuvels groeien, als er wat meer vocht beschikbaar is dan gewoonlijk. Nu wortelen de heesters diep. Mogelijk vinden ze in de koele spleten van het gesteente het voor hun noodige. Dat zou dan de schijnbare tegenstrijdigheid verklaren, dat het maken van een afgraving den houtgroei bevordert.

En wat zal nu van dit alles worden? De Soc. An. Cimenteries et Briqueteries Réunies is druk aan het werk. Hoe die maatschappij van plan is met uitzondering van een voor haar waardeloos stuk bij Lichtenberg een breede strook af te graven van de Maas tot aan de westzijde van den berg, hebt ge kunnen lezen in de „Groene Amsterdammer” van 10 en 17 November 1923. De exploitatie van de twee ondernemingen bij het dorpje St. Pieter wordt voortgezet, zoodra de nieuwe cement-fabriek er is. Onderhandelingen over de strook vlak benoorden de grens, van Caestert tot Canne loopen nog. Maar ook al mochten die afspringen, dan is nog het vooruitzicht: een breede moot uit den St. Pietersberg weg.

Nu zal dat alles wel heel mooi worden gemaakt. De maatschappij heeft in een brief van 16 Juni 1923 aan B. en W. van Maastricht (afgedrukt in het Maandblad v. h. Natuurhist. Gen. in Limburg) verklaard dat „aan het pittoresque hoegenaamd geen afbreuk zal gedaan worden”. Chalet en hoeve Lichtenberg zullen blijven met een nieuwen schilderachtigen weg. Doch waar we ons vooral mee mogen verblijden: „Verder zullen nieuwe beplantingen worden gedaan van verscheidene houtsoorten, ter verfraaiing van den bergwand”.

Ge begrijpt, dat als deze bedreiging tot werkelijkheid wordt, er voor den natuurvriend op den St. Pietersberg niets meer te zoeken is. Maar ook vóór dien loopt het mis. Binnen een paar jaar zijn de tegenwoordige groeiplaatsen van de planten der zonnige heuvels weg. Nieuwe plateautjes ontstaan er bij deze afgraving niet: het machinale werk zorgt voor keurige loodrechte wanden. Bovendien wordt grind,

zand, löss, teelaarde, vuursteen en wat men meer kwijt wil zijn neergestort op die plekken, waar de afgraving geen voordeel levert. Onder anderen ook in de trechters der geologische orgelpijpen bij Lichtenberg. Zoo blijven er al heel weinig geschikte groeiplaatsen over. Bovendien is het de vraag, of die welke nog blijven, wel ooit met de typische flora bezet kunnen worden. Ik schreef reeds, dat om en bij de grens geen zonnige helling is, maar een boschglóiing. Die vormt stellig een slagboom voor eventueele uitbreiding der genoemde planten uit het nog ongerepte Belgische deel van den berg. Zoo is er dus weinig kans op hernieuwden natuurlijken invoer, als de mergel-excavateurs de tegenwoordige groeiplaatsen hebben weggevreten.

Bovendien is er nog een ander gevaar. Op en bij de terreinen, waar gewerkt

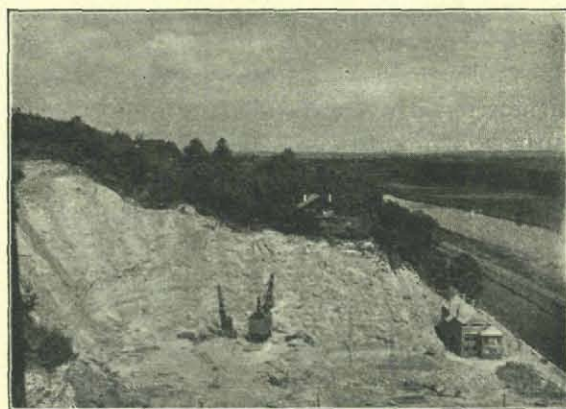

Fig. 8. Groeve van de „Cimenteries réunies”, genomen van de helling onder ruïne Lichtenberg. In de groeve twee excavateurs. Rechts langs het kanaal het kantoorgebouw. Op den achtergrond chalet. Lichtenberg en in de verte Maastricht. 6-VIII-1924.

Foto SLOFF (1039).

wordt, is een heele flora van allerlei ruigte-planten neergekomen. Vergelijking van de excursielijst der Botanische Vereeniging met vroegere lijsten zal dat duidelijk doen zien. Ik noem hier maar alleen distels, weegbree, alsem, melkdistels, zur ng, die daar midden tusschen zonneroosjes en klokjes groeiden. Ik zag er ook het klein hoefblad, dat altijd aan bewerkte en verzette gronden de voorkeur geeft. Wanneer zulke planten daar eenmaal vasten voet gaan innemen, verstikken ze eenvoudig alles en dan blijft er van de typische St. Pietersberg flora al heel weinig over.

Lezer, ge begrijpt hoe daar iemand de schrik op het hart slaat, zoodat de planten-geograaf, al ziet hij op het oogenblik geen uitweg, zou willen uitschreeuwen:

„en toch moet de St. Pietersberg behouden worden”!

JAN G. SLOFF.

OP HET GEMZENSPOOR.

HET weer was die dagen weer hoe langer hoe slechter geworden, maar Woensdag was het wel heel erg. Grauwe wolken hingen tusschen de bergen en kwamen steeds lager, langzamerhand ging de motregen in regen, en de regen in stortregen over, de temperatuur daalde hoe meer de nevels omlaag kwamen en het dorp omsloten, en het zag er tegen den avond zoo herfstachtig uit, dat ik een landgenoot in het hotel bij het naar bed gaan beloofde, dat ik haar den volgenden dag voor een ski-toer zou komen afhalen.

Toen ik den volgenden morgen wakker werd, zag ik tot mijn verbazing, dat mijn niet geheel ernstig gemeente voorspelling uitgekomen was, en een sneeuwlaag dorp en bosschen bedekte. Maar ook zag ik, dat de nevels al weer dunner werden en stukken blauwe lucht er door heen kwamen, en de hooger staande zon de overhand kreeg en de sneeuw deed smelten. Ik besloot dus er vlug op uit te gaan, om het nog zomersche bosch in wintergewaad te aanschouwen.

Toen ik na het ontbijt bezig was mij voor de wandeling klaar te maken, werd aan mijn deur geklopt, en mijn gids, tevens gemzenjager, stond voor mij. „Ob der Herr Doktor vielleicht Lust hätte, mit auf die Gemse zu gehen?” Op zoo’n sneeuwdag komen ze vaak naar beneden, en hij wist in het Roseg-dal een plek, waar er nu zeker zijn zouden. Wij konden dan trachten, er om heen te sluipen en ze zoo te benaderen. „Sommige Herrschaften interesseeren zich voor zulke dingen, andere niet”, voegde hij er vergoelijkend aan toe.

Het spreekt wel vanzelf, dat de Herr Doktor tot de eerste kategorie van Herrschaften behoorde, en spoedig waren de voorbereidselen gereed. Bergschoenen en bergpak aan, proviant in de Rucksack, en na een half uurtje wandelden wij Pontresina uit en het Roseg-dal in.

Tot de uitrusting van mijn metgezel behoorde een z.g. jachtstok, d.i. een lange bergstok met rubber punt, en aan het onderende met leer omwonden, zoodat men bij het aanraken van steenen geen geluid er mee maakt. Ook kan men aan het boveneind een haak inschroeven, die te pas komen kan bij het beklimmen der rotsen,